

23.11. 5 – А укр.літ. Добровольська В.Е.

Тема: Олександр Олесь. Драма-казка «Микита Кожум'яка»

Мета: - з'ясувати рівень засвоєння змісту твору;

- ознайомити п'ятикласників із поняттям драматичний твір та його особливостями;
- розвивати навички порівняльної характеристики героїв, виразного читання;
- формувати критичне мислення;
- виховувати національну свідомість учнів.

Хід уроку

Епіграф уроку:

Олесеві твори є лише нашою
славною історією, а й тим
Джерелом, яке живить сучасність і не
змліє в будущині.

А.Мойсеєнко

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

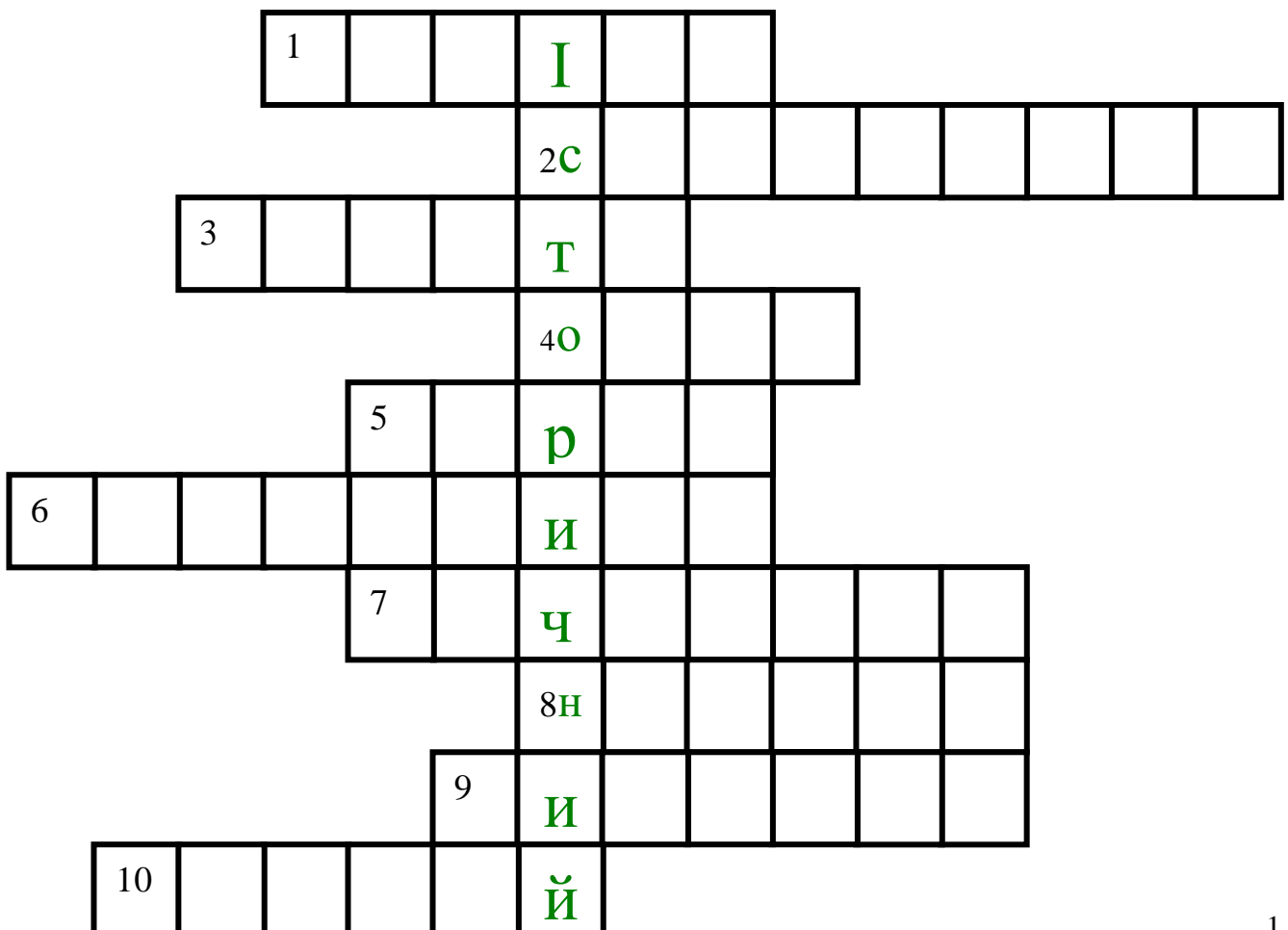
1. Слово вчителя

Ми підходимо до завершення розділу.

? За що князя Ярослава в народі називали Мудрим?

? На кого із князів Київської Русі ви хотіли б бути схожим? Чому?

2. Кросворд « Історичний ».

1. Як звали сестру трьох братів: Кия, Щека, Хорива?
2. Син княгині Ольги.
3. Герой драматичного твору О.Олеся.
4. Хто з князів помер від свого коня?
5. Бог грому та блискавки у давніх слов'ян.
6. Один з розділів «Княжої України» О.Олеся має назву «Україна в ...»
7. Плем'я, від якого потерпали давні русичі.
8. Автор «Повісті минулих літ»
9. Ім'я сина Володимира на прізвисько Семиліток
10. Князь, який прославився своєю мудрістю і любов'ю до книг.

III . МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Вступне слово вчителя

Усна народна творчість завжди була й залишається невичерпним джерелом натхнення письменників. Ось і О.Олесь за мотивами народних казок, легенд, билин створив чудову драму-казку «Микита Кожум'яка», головним героєм якої є справжній богатир.

2. Перегляд картини В.Васнецова «Три богатирі»

Народ складав про мужніх лицарів пісні, легенди, казки, у яких ці воїни мужньо боролися з ворогами-загарбниками, захищаючи рідну землю.

? Пригадайте, яких билинних богатирів ви знаєте?

Художники уявляли богатирів справжніми героями, здатними протистояти злу. Саме такими вони постають перед нами на картинах В.Васнецова.

3. Оголошення теми та завдань уроку.

На сьогоднішньому уроці ми детально ознайомимося з драмою-казкою О.Олеся «Микита Кожум'яка», написаною за мотивами народних казок, переказів, билин; порівняємо її з народною казкою; визначимо, які найкращі риси втілено в образі богатиря Микити; розкриємо особливості драматичного твору.

IV. СПРИЙМАННЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Актуалізація опорних знань

? *Хто такий богатир?*

Богатир-оспіваний у народній творчості герой, хоробрий воїн, людина-велетень, з надзвичайною силою і відвагою. Саме про таку людину йдеться у творі О.Олеся «Микита Кожум'яка».

Читаючи твір О.Олеся «Микита Кожум'яка», ви, звичайно, звернули увагу на своєрідність, особливість цієї казки. Такі твори призначені не лише для читання, а й для постановки на сцені, зокрема в театрі. Називаються вони драматичними (або драмами чи п'єсами) і мають свої особливості:

Словникова робота (пояснення значень слів)

Словникова робота (тлумачення значень слів)	
 Орда — вороже військо	 скипіти — 1. різко відреагувати, розгніватись; 2. орда скипіла - завоювала
 джура — зброєносець, слуга	 окатий — з великими очима
 покої — розкішні кімнати, палати	 бити чолом — просити, кланятися
 келих — склянка, бокал	 криця — сталь
 єдваб — коштовна шовкова тканина	 химерний — дивний
 днесь — сьогодні, зараз	 хорти — порода мисливських собак

Читання казки –драми

«Микита Кожум'яка» Олександр Олесь (скорочено)

Дійові особи:

- Микита Кожум'яка.
- Батько (він же Дід – Старий Кожум'яка).
- Сини Старого Кожум'яки.
- Князь.
- Княгиня.
- Князівна.
- Дівчина.
- Воєводи.
- Джура.
- Гонець.
- Посланець Змія.
- Парубки.
- Парубок.
- Діди.
- Діти.
- Дівчинка.
- Юрба людей.

Картина перша

Палати Князя.

Д і в ч и н а

Сумний наш Князь, сумний наш Князь,
Лягли йому на чоло хмари,
Неначе ждуть нас знов удари,
Неначе знов орда знялась...

К н я г и н я

Ах, я так серцем не боліла,
Коли орда в степах кипіла,
І він з мечем і на коні
Літав орлом між ворогами,

А кров червоними квітками
Цвіла на дикім бур'яні.
Тепер же я горю в огні, –
Невже віддати мушу Змію
Дочку мою, красу, надію,
Сама згубити її мушу?
Ах, краще б взяв мою він душу...
Д і в ч и н а
Лишіть! Послухайте мене:
Ще, може, лихо і мине.
Ще, може, знайдеться в державі
Юнак хоробрий, молодий,
Що й сам повернеться у славі
І вславить трон ваш золотий.
Хай Змій віки уже лютує, –
Всьому на світі край свій є...
Княгине! Серце моє чує,
Що Змія лицар той уб'є!
К н я г и н я
Покинь свої химерні мрії
І в очі правді подивись:
Прийшла черга – і смерть надії,
І не змагайся, і корись...
От так колись черга настане,
І згину я, і згинеш ти...
Д і в ч и н а
Чому ж увесь народ не встане
Страшного ката розп'ясти?!
Хай має він залізні руки,
Хай має безліч він голів,
Нехай страшні народні муки, –
А ще страшніш народний гнів.
К н я г и н я
Мовчи... Бо й стіни мають вуха!..
І що, коли нас Змій підслухав, –
Удвох загинем в одну мить!
Д і в ч и н а
Ах, в серці кров моя кипить!
Коли б Князівну врятувати,
Я б не боялась самострати...
К н я г и н я
У тебе серце золоте...
Мовчи!.. Здається, хтось іде...
Дівчина, угледівши на порозі Князя, виходить.
(...)
К н я з ь
Невже країна вся байдужа?..
Невже у нас немає мужа,
Палкого серцем, молодого,
Який би зваживсь на двобій,
Невже не знайдеться нікого
В державі нашій молодій?!
Входить Джура¹.
К н я з ь
Що сталося, Джуро? Чийсь гонець?
Д ж у р а
Атож! Від Змія посланець.
(...)
П о с л а н е ц ь (входить)

Наш пан, великий володар
Землі й самого пекла цар,
Прислав мене тобі сказати,
Що мусиш ти Дочку віддати.
Лишає він тобі три дні...

Оце сказать звелів мені.
А що мені сказати Пану, –
Кажі, бо так я не одстану.
К н я з ь

За три дні відповідь я дам...
Яку – твій Пан почує сам.
П о с л а н е ц ь

Гляди! Накличеш ще біду...
Дивися сам... Так я піду.
(*Виходить*).

К н я з ь
Щоб нарешті ката-гада
Наш позбавився народ,
Джуро, скликать воєвод!
Нині ввечері нарада!

(...)
К н я з і в н а (*входить*)
Мамо, тату! Не журіться!..
Ви навколо подивіться:
Смерть зливається з життям,
Розцвіт тут, занепад там...
Хай я згину в паші Змія,
Та в мені живе надія,
Що загине й він колись,
І потоки людських сліз
Згодом висохнуть росюю...

(...)
К н я з ь
Ні, до зброї, до двобою!
Зараз скличу воєвод
І, коли вони, безсилі,
Схилять голови похилі,
Підніму я весь народ –
Або більше я не Князь!

Картина друга

Велика світлиця в палатах Князя. За столами сидять воєводи.

К н я з ь
Воєводи, в горі, в тузі
Вас, мої і слуги, й друзі,
Скликав я на раду днесь...
Я не сам, народ увесь
Просить вас пораду дати,
Як державу врятувати,
Як скрутити Змія злість,
Бо він всіх нас переїсть.
Ви згадайте, скільки кращих
Вояків пропало в паші,
Скільки в розквіті дівчат
Йде щороку з наших хат.
За яку, скажіть, провину
Мусим ми платити данину?!
За що кров з нас смочче Змій?
Воєводи, на двобій!
Що черга Дочці, – байдуже,
Хай моя Княгиня тужить,

Все дарма... Але неволі
Мусим крикнути: «Доволі!»
Досить нам зубів і лап!
Хто не бореться, той раб!
Першій воєвода
Мусим ми скоритись долі –
Вітром гнеться й дуб у полі.
Другий воєвода
Гнулись ми, та досить гнутись –
Час до вітру обернутись!..
Третій воєвода
Правда! Час підставить груди:
Хай що буде, те і буде!
Мусить статися двобій.
Четвертий воєвода
Хай загине лютий Змій!
П'ятий воєвода
Мусить край настати Змію!
Князь
Бачу, слухаю, радію.
Але хто себе і зброю
Вкриє славою ясною?!
Тиша.
Другий воєвода
Що ж замовкли, люди добрі?!
Є ж у нас борці хоробрі!
Їхні руки з криці куті...
І, як звірі, в гніві люті.
Першій воєвода
Їхні руки, кажеш, з криці!..
Чув вже я... Лиши дурниці,
Досить тих борців хвалити!..
Краще – де вони, – вкажи ти;
Їх, на жаль, у нас немає...
Джура (*входить*)
Дід там... Справу пильну має,
Хоче Князю щось сказати.
Князь
Що ж, гаразд! Зови в палати.
(...)
Дід (*входить*)
Воеводи! Не годиться,
Щоб віддав Дочку наш Князь.
Треба з лютим Змієм битись,
Щоб не жер він більше нас.
Князю! Треба вбити гада!
Князь
Ось про це і йде нарада...
Але б хто на бій пішов?!
Дід
Змія б син мій поборов.
Князь
Що ж, він дужий?
Дід
Та не знаю,
А подужав би, гадаю.
Всі сини мої, панове,
Молоді, міцні, здорові,
А найменший – щось страшно!
Вже з трьох літ боров мене!

...Раз колись коня мій син
Перекинув через тин.
...А сердитий!.. Тільки слово –
І скипів, і вже готово!
Що підвернеться під руку,
Все потрощить, як макуху!
Скажеш: «Сину, час вставати!» –
І тікай, тікай із хати,
Бо, що трапиться на очі,
Те тобі й на спину скоче!
Сміх і сльози... Чулий, добрий,
І розумний, і хоробрий,
І всіх любить нас, либонь,
А зачепиш – як огонь!
Князю! В мене є надія,
Що подужає він Змія.

К н я з ь

Ах, коли б він гада вбив,
Я б тебе озолотив!
Незабаром замість хати
Мав би ти, старий, палати,
Мав би коней і волів –
Все, що тільки б захотів...

Д і д

Не прошу нічого в тебе,
Та мені його й не треба;
Я хотів лише тобі

Помогти в тяжкій журбі...

К н я з ь

Ох, старий, тяжка година!
Що ж... Поклич до мене сина!

Д і д

Щоб пішов він?! Та нізащо!
Не послухає, ледащо.
Він не встане із стільця.

К н я з ь

Що ж – послати посланця?

Д і д

Де там! Знаю я синів!
Шли дванадцять посланців,
Шли найкращих, молодих.
Не послухає – старих!
Як не вийде знов нічого,
Шли малих дітей до нього.
Наймиліш йому дитина...
Отакого маю сина!

К н я з ь

Все зроблю, сивенький мій,
Тільки б завтра був двобій!
Я на все, старий, готовий!
Прощавай, іди здоровий.
П е р ш и й в о є в о д а
Цей уб'є напевно гада!..

К н я з ь

Що ж... Скінчилася нарада...

Дуже ви допомогли...

Але є ще в нас орли,
Та не тут, не в цій палаті,
А в мужицькій простій хаті!

Князь встає і виходить. Разом з ним встають і воєводи з ніяково похиленими головами.

Картина третя

Подвір'я Кожум'яки. Сини при роботі.

П е р ш и й с и н *(співає)*

«На горі мак цвіте,
А волошка в житі.
Любить дівчину юнак
Над усе на світі.
Одружився б з нею він,
Взяв її додому,
Та далеко до зорі
Місяцю ясному».
Д р у г и й с и н

Гарна пісня, що й казати...

І чому на світі так:

Любить дівчину юнак,
Та не може її взяти?

Т р е т і й с и н

Вибирати треба рівну,
Незважаючи на смак...

Ось Микита наш, дивак,
Покохав собі Князівну.

Ч е т в е р т и й с и н

Тихше!.. Може він почути,
І тоді нещастю бути:

Вхопить шкуру та як трісне –

Дух твій вийде, ані писне!

Т р е т і й с и н

Коли шкурою вже лясне, –
На добраніч, сонце красне!

Ч е т в е р т и й с и н

А ви чули чутку дивну?
Кажуть люди, що Князівну

Завтра Змію віддають...

У палатах сльози ллють!..

Д р у г и й с и н

Що робить? Прийшла черга
Невблаганна, грізна, люта...

Ех, коли б оця рука

Та була з заліза кута!

Ч е т в е р т и й с и н

Таку руку має він,
Наш найменший брат, Микита.

Не з заліза – з криці лита!

Переміг би він один...

П е р ш и й с и н

Гей, Микито, чуєш ти,
Що Тарас про тебе каже?

Може б, ти схотів піти?..

Переможеш, Змій поляже.

Зважся, з силою зберись

І – на гада!

М и к и т а

Одчепись...

(...)

Входять дванадцять парубків.

(До Микити)

Отже, Князь хотів би знати,

Чи ти підеш на двобій,

Бо Князівну нашу взяти

Післязавтра хоче Змій.

Що звелиш сказати Князю?
Не вагайся, кажи відразу:
Будеш ти з тим гадом битися?..
Що ж мовчиш ти?..
М и к и т а (*рве дванадцять шкур*)
Одчепіться!..
Геть! Не маю я охоти
Розмовлять під час роботи.
Парубки з похиленими головами пішли.

(...)

Входять дванадцять дідів.

С т а р и й д і д

Князь послав нас до Микити

І звелів чолом нам бити!

(*Вклоняються*).

Довго Князь марнів від суму,

Все мовчав і думав думу,

І надумавсь він повстати

Проти Змія, проти ката,

І почав він добиватись —

Хто б міг з гадом потягатись.

І, повірите: півсвіту

Показало на Микиту.

Кажуть: другого немає,

Він і біса подолає.

Згляньсь на Князя, край спаси!

Яку ж відповідь даси?

М и к и т а

Ходять, лазять, заважають,

Від роботи одривають,

Хоч покинь та з двору йди...

Б а т ь к о (*пошепки до дідів*)

Йдіть, бо близько до біди!

Діди пішли.

(...)

Входять дванадцять дітей.

Д і в ч и н к а

Нас прислали до Микити,

Ми прийшли його просити.

Де ж він, той, що дуги гне?

Б а т ь к о

Ось він, діти, шури мене.

Д і в ч и н к а

Князь, Княгиня і Князівна

Низько б'ють тобі чолом.

Налети орлом на Змія,

Вбий його своїм крилом.

Коли кращу від Князівни

Найдеш квітку навесні,

І коли темніше неба

Її віченьки ясні,

Коли є корали в морі,

Червоніші уст її,

І коли від неї краще

Заспівають солов'ї, —

То не йди... Вона й не хоче.

Коли ж чуєш правду ти,

На двобій із лютим Змієм

Мушиш, лицарю, піти.

Все ти матимеш, що схочеш,

Зробить Князь для тебе все,
А вона тобі в дарунок
Власне серце принесе...
М и к и т а
Скарбів, діти, я не хочу!
Що б робив я з скарбом тим?
Недосяжна зірка в небі,
Хоч вона і сяє всім.
Йдіть скажіть ясному Князю,
Що іду я на двобій,
Що поміряюся я з гадом,
Хоч і дужий, кажуть, Змій.
Йдіть скажіть, що за хвилину
Я у Князя на дворі
Хочу спробувати силу,
А уранці – на горі.
Д і в ч и н к а
Низько б'єм чолом Микиті...
Ще не вмерла правда в світі,
Вогник віри не погас...
Г о н е ц ь (вбігає)
Люди добрі! Лихо в нас!
Прилетів на крилах гад!
І Князівну вкрав з палат!
Усі наче закам'яніли.

Картина четверта

*Майдан за містом. Удалині, на горі, химерний замок Змія з різнокольоровими, освітленими
огнями, вікнами. Ліворуч попід горою частина міста. Ледве починає розвиднятись. Юрба,
яка щохвилини збільшується.*

(...)

К н я з ь
Добридень вам усім!
Усіх тут вас вітаю...
В страшний, тривожний час
Я шапку вам скидаю.
Д і д
Б'ємо тобі чолом,
Б'ємо й твоїй Княгині!
Минало тебе зло,
Мине тебе і нині.
Я Змія знав здавен
І силу його знаю:
Микиту щоб побив, –
Я, Князю, не гадаю.
Хіба що Змій огнем
Микиті спалить очі,
Та хлопець він верткий
І набік в час відскочить.
Князь із Княгинею пішли наперед.
Г о л о с (з дерева)
Ой, гляньте, гляньте: Змій!
П е р ш а д і в ч и н а
Ой лишенько, дивіться!
Д р у г а д і в ч и н а
Який страшний та злий!
І в сні таким не сниться.
Д р у г и й г о л о с
Микита одступив...
Д р у г а д і в ч и н а
Невже це з переляку?

Т р е т і й   г о л о с
 Микита не здригне:
 Я знаю Кожум'яку.
 П ' я т и й   г о л о с
 Посипав іскри Змій.
 Горять, вгорі літають,
 Мов снігом золотим
 Вітри у полі грають.
 Ш о с т и й   г о л о с
 Схопились... ай, ай, ай!
 Одскочили і стали...
 Стоять і ждуть...
 С ь о м и й   г о л о с
 Ну що ж?
 Хоч боки розім'яли!
 П е р ш и й   г о л о с
 Дивіться! Буде щось:
 Микита наступає,
 Тримає булаву,
 Змій лапи потирає.
(Гук від удару).
 Ага! Ото дістав!
 Д р у г и й   г о л о с
 Дісталось і Микиті!
 Д і д
 Це, мабуть, перший бій
 Такий на цілім світі.
 Д р у г и й   г о л о с
 Ай, як розгнівавсь Змій!
 Пустив, дивіться, пару,
 Мов курява знялась.
 О, знову кинув жару!
(Чути гупання булави).
 Г о л о с *(з дерева)*
 Не видно ані-ні!
 Вся площа димом вкрита...
(Пауза)
 Дивіться: Змій упав,
 Спіткнувся і Микита.
 Т р е т і й   г о л о с
 Схопились знов! Ай-ай!
(Чути: бух, бух, бух).
 Ну, тут вже буде край!
 Д р у г и й   г о л о с
 Погляньте: Змій звалився!
 Це, мабуть, добре вшкварив!
 Микита Змія взяв,
 Ще раз об землю вдарив.
(Гупання).
Люди весь час ворухаться, деякі пробують вилізти на дерева, матері піднімають угору дітей.
 Г о л о с *(з дерева)*
 Як мертвий, Змій лежить...
 Лежить і не здригнеться...
 Микита в боки взявсь,
 Стоїть собі й сміється.
 К р и к и
 – Слава, слава, слава!
 – Слава, слава Микиті!
 – Хай живе Князь!

– Хай живе Микита!
– Слава, слава, слава!
П е р ш и й г о л о с
Микита вже з палацу йде
І на руках виносить...
К р и к и
– Князівну, Князівну!
– Князівну несе!
– Хай живе Князь...

V. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати казку-драму повністю

Прослухати аудіо

<https://dovidka.biz.ua/mykyta-kozhum-yaka-skorocheno-oleksandr-oles/>